

Är Sverigedemokraternas ideologi förenlig med skolans värdegrundprincip?

En textanalys av konflikten mellan Sverigedemokraternas värdegrundprincip och värdegrundprincipen i skolans verksamhet

Pa Famara Michael Faal

Abstract

Freedom of speech was hotly debated at a high school in Karlskrona regarding Richard Jomshof, a social studies teacher and an active member of the Sweden Democrats. Due to his party affiliation, his students protested against him. Jomshof argued that he was exposed to an occupational prohibition while the students who protested argued that his views were xenophobic. This thesis aims to examine, describe and seek answers regarding Sweden Democrats' ideology in contrast with the gloss values and doctrine of the School Policies. Jomshofs case is used here as an empirical example of a value-conflict issue in a liberal democratic society. By taking into account some theories, the analysis shows that the Sweden Democrats' ideology denotes a mixture of ethno-nationalism, ethno-pluralistic doctrine of populism. Reviewing the results underlies the two families of argument and counter-argument, from democracy and from normative nature of Swedish politics. Thus, a teacher can express his/her opinion as long as the teacher explains that it is his/her personal opinion. In that way it does not violate the school policy and with the fact that the given opinion is not a hate speech, which of course is a crime.

Keywords: equality, liberal ideal, populism, Education Act, School Policy, Richard Jomshof, Sweden Democrats, text analysis, value, value conflict

Words: 10099

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte.....	2
2	Metod och Material	4
2.1	Metod.....	4
2.1.1	Beskrivande idéanalys	4
2.1.2	Idealtypen som analysverktyg	5
2.2	Material.....	5
2.3	Tidigare forskning och en teoretisk introduktion.....	6
3	Teoretiska utgångspunkter	8
3.1	Värde	8
3.2	Ideologisk populism	9
3.2.1	Etno-nationalism.....	10
3.2.2	Etno-pluralism.....	10
3.2.3	Radikala högerpopulistisk (RHP).....	10
3.2.4	Tillämpning	12
3.3	Liberal demokrati	12
3.4	Värdekonflikt	13
4	Sverigedemokraterna	14
4.1	Analys av Sverigedemokraternas värdegrundprincip.....	14
4.1.1	Sverigedemokraternas etnisk-nationalistisk ideologi	15
4.1.2	Sverigedemokraternas etno-pluralistisk ideologi	16
4.1.3	Sverigedemokraterna som ett populistiskt parti	18
5	Skolans verksamhet	20
5.1	Analys av skolans värdegrundprincip	20
5.2	Analys av skolpolicyn lpo94.....	21
5.3	Demokrati i skolan	23
6	Tolkning av experter avseende åsiktsfrihet i relation till skolans värdegrundprincip	26
6.1	Intervju med en Skolinspektör	26
6.2	Jomshof-fallet.....	27

7	Slutsats	29
8	Referenser	32
9	Bilaga 1 Intervjufrågor.....	35
10	Bilaga 2 E-post Intervjufrågor	37
11	Bilaga 3 Förslag till statsbudget för 2002 (sidan 68).....	39

1 Inledning

Sverige har en stark demokratisk tradition, i synnerhet det liberala demokratiska idealet från upplysningstiden som bland annat framhåller åsiktsfrihet och föreningsfrihet och det blir i ljuset av detta intressant att undersöka kravet på skolans värdegrundprincip i enlighet med skollagen. När skollagen (SL) (1985:1100) reviderades 1995 lyfte den särskilt fram grundläggande värden som jämlikhet och mångkulturalism. I det följande ska jag granska ett fall med en lärare i samhällskunskap i Karlskrona som visade sig vara organiserad Sverigedemokrat och hur det skapade debatt kring frågor som åsiktsfrihet och skolans värdegrundprincip.

När läraren i samhällskunskap Richard Jomshof visade sig vara aktiv partiarbetare inom Sverigedemokraterna blev begreppet åsiktsfrihet hett debatterat i Karlskrona. Detta ledde till olust bland många elever och föräldrar i den gymnasieskola i Karlskrona där Jomshof arbetade. Den 20 februari 2010 återpublicerades artikeln ”*Rektor anställer – inte politiker*” i Sydöstran där Hans Bülow skriver att SVT:s program Skolfront tagit upp den åtta år gamla händelsen i Karlskrona. I artikeln står det bland annat så här:

Han fick avbryta ett lärarvikariat efter beslut av utbildningschefen Göran Palmér. Protester och hot om bråk hotade på skolan eftersom vissa elever ville ha bort Jomshof från undervisningen. Han är lärare i samhällskunskap och religion. Jomshof fick senare inte heller fortsätta som lärare på en skola i Växjö. Rektorn hade sina skäl. Jomshof själv anser att han är utsatt för yrkesförbud. (Bülow, 2010)

Jomshof fick avbryta sitt lärarvikariat på grund av protester från eleverna som tyckte att hans åsikter var främlingsfientliga och därmed oförenliga med skolans värdegrundprincip. Massmedia och tidningar uppmärksammade företeelsen vilket i sin tur ledde till en debatt kring åsiktsfrihet. Bland dem som deltagit i debatten i Jomshof-fallet finns Niklas Orrenius. Orrenius skrev 2005 i Sydsvenskan:

Han var skolans bästa lärare, tyckte eleverna. Lyhörd, skicklig, närvarande. Så fick han sparken. Orsaken: Richard Jomshof är Sverigedemokrat. Trots att det är förbjudet förlorar människor i Sverige jobben på grund av sina åsikter. Senaste offret: en kristdemokrat på LO. Nu har Richard Jomshof blivit martyr, ett bevis för extremister och missnöjespartier på att den svenska demokratin inte fungerar. (Orrenius, 2005)

Orrenius inlägg gjordes för cirka sex år sedan. Jomshofs fall används här som ett empiriskt exempel på en lärare i samhällskunskap som var organiserad Sverigedemokrat och hur det ledde till protester bland eleverna då det upptäcktes

och senare till Richard Jomshofs avskedande. Fall som detta har alltsedan dess varit en aktuell fråga i den samhällspolitiska debatten. Därmed väcktes mitt intresse för hur åsiktsfrihetsfrågor behandlas i relation till värdegrundprincipen i skolans verksamhet eftersom protesterna i sammanhanget inte brukar handla om lärarens professionella kompetens utan om att läraren är Sverigedemokrat. Jag tyckte att det skulle vara intressant att ta reda på Sverigedemokraternas ideologiska utgångspunkter och jämföra hur (o)förenlig dessa värden är med varandra. Detta gör jag med hjälp av den idealtypiska bilden av ideologisk populism med särskilt fokus på tre teorimodeller, nämligen etno-nationalism, etno-pluralism och populism, som analysverktyg. Jag kommer sedan att jämföra resultaten med skolans styrdokument.

1.1 Syfte

Uppsatsens syfte är att beskriva och analysera förhållandet mellan Sverigedemokraternas värdegrundprincip och värdegrundprincipen som uttrycks i skollagen med utgångspunkt från Sverigedemokraternas principprogram samt partiprogram i jämförelse med skolans styrdokument avseende skollagen och skolpolicyn, lpo94. Sverigedemokraternas ideologi i sitt princip- och partiprogrammet kommer att betonas och resultatet jämförs sedan med skolans styrdokument avseende skolans värdegrundprincip. Detta görs för att synliggöra vilken/vilka värden avseende Sverigedemokraterna kontra skolan som kan anses vara oförenliga med varandra och vilka konsekvenser detta får då skolans styrdokument implementeras utifrån dess värdegrundprincip. Jag kommer också att använda mig av ett empiriskt illustrationsexempel för att presentera experternas tolkning av värdegrundskonflikten. Syftet uppnås genom följande frågeställningar:

- *Hur ser konflikten ut mellan Sverigedemokraternas värdegrundprincip och värdegrundprincipen i skollagen/skolpolicyn, lpo94?*
- *Är dessa värden förenliga eller inte?*

Frågeställningarna ovan är naturligtvis empiriska frågor och svaret jag vill komma fram till handlar inte om att förklara konsekvenserna utan primärt är målet att försöka skapa en fördjupad förståelse för debatten om sakfrågan. Ambitionen inskränker sig dock inte enbart till att beskriva och analysera huruvida dessa värden är (o)förenliga med varandra, även om dessa aspekter är primära och kommer att vara grundläggande i uppsatsen. Jag kommer att använda mig av ett empiriskt exempel, det s.k Jomshof-fallet, för att exemplifiera ovan nämnda frågeställningar. Jag finner kriterierna i mitt problemområde vara både utomvetenskapligt och inomvetenskapligt relevanta då det liberala demokratiska idealet är en viktig aspekt vad gäller konflikten mellan en strävan om åsiktsfrihet

och jämlikhetspolitiska mål i skolans verksamhet. Med utgångspunkt i det utomvetenskapliga kriteriet menas att ämnet har någon form av betydelse/relevans ur politiskt och socialt perspektiv (Teorell & Svensson, 2007:18). Enligt Teorell & Svensson (2007) fungerar det utomvetenskapliga kriteriet närmare bestämt som ett tilläggskrav till det inomvetenskapliga, ”så att ju mer generell och grundad i allmänna vetenskapliga problem forskningsfrågan är desto större möjlighet har man också att tillämpa slutsatserna på socialt relevanta problem” (a.a., 2007:18). I detta sammanhang innebär det inomvetenskapliga kriteriet att uppsatsen ska eftersträva kumulativitet genom att utgå från tidigare forskningsinsatser inom ramen för detta forskningsområde (a.a., 2007:18–19).

2 Metod och Material

2.1 Metod

Eftersom uppsatsens huvudfrågor handlar om förenligheten mellan två idésystem, alltså Sverigedemokraternas ideologiska utgångspunkter och skolans värdegrundprincip är textanalys en passande metod. Jag anser att analysen av texternas innehåll avseende Sverigedemokraternas princip- och partiprogram i jämförelse med skollagen och skolpolicyn, lpo94 kräver en noggrann läsning av både textens delar, helhet och kontext i vilken den ingår (Esaiasson et al. 2007:237), vilket också är syftet med en kvalitativ textanalys. Frågeställningarnas beskrivande och bestämda karaktär gör en klassificerande analysteknik lämplig, då undersökningen avser att klassificera innehållet i givna texter (a.a. 2007:238). Metoden är därför en kvalitativ textanalys med syfte att klassificera Sverigedemokraternas ideologiska utgångspunkter formulerad i sitt princip- och partiprogram i jämförelse med värdegrundprincipen i skollagen och skolpolicyn, lpo94.

2.1.1 Beskrivande idéanalys

I klassificerande textanalyser används ofta idealtyper eller klassindelningar som analytiska redskap (Esaiasson et al., 2007:239). Detta är en variant av beskrivande analyser i enlighet med systematiserade undersökningar (a.a., 2007:238). Den här typen av beskrivande analysteknik syftar till att klassificera verkligheten där den viktigaste jämförelsepunkten utgörs av någon form av teoretisk sammansättning (a.a., 2007:155). Enligt Esaiasson et al. är uppgiften i sådana klassindelade analyser att avgöra om ett fenomen tillhör eller inte tillhör en given klass (a.a., (2007:155) och används därför för att svara på frågeställningarna. Enligt Beckman (2007) förklarar inte en beskrivning ”varför” något hänt eller inträffat. Istället förklarar beskrivningar ”vad” dessa fenomen är (a.a., 2007:48). Detta är alltså ambitionen i denna uppsats. En beskrivande idéanalys är mer än enbart återgivande av innehållet i en text, den drar slutsatser om textens innehåll för att därmed klassificera verkligheten (Beckman, 2007:49). Detta är en lämplig metod eftersom min ambition inte är att pröva och ta ställning till hållbarheten i ett budskap eller att förklara varför en viss idé uppkommit. Det innebär dock inte ett ställningstagande vad gäller hur texten, begreppet eller ideologiska utgångspunkter ska begripas och förstås inte utförs (a.a., 2007:12, 14, 50). En

beskrivning med utgångspunkt från idéanalytiska beskrivningar tycks förutsätta en jämförelse. Enligt Beckman är det genom att jämföra ett material med olika mätpunkter som avgör vilket mätvärde som är lämpligt. Då man saknar jämförelsepunkter blir det omöjligt att dra en slutsats. Därför är det nödvändigt att arbeta utifrån vilka ”idealtyper materialet skall beskriva och därmed jämföra” (a.a., 2007:51).

2.1.2 Idealtypen som analysverktyg

Utarbetandet av idealtyperna bör bygga på tidigare forskning (Esaiasson et al., 2007:160, jfr Beckman, 2007:52) utgår från Rydgrens (2005) tes av den idealtypiska bilden av ideologisk populism med särskilt fokus på tre teorimodeller, nämligen etno-nationalism, etno-pluralism och populism som analysverktyg. Utifrån min tolkning av Rydgrens tes framstår ovanstående tre kriterier som relevanta idealtyper och därför som de mest lämpliga i analysen. De idéer och formuleringar som uttrycks i Sverigedemokraternas princip- och partiprogram kommer att klassificeras utifrån de ovan nämnda idealtypiska bild av populism. Ambitionen med uppsatsen begränsar sig inte till att endast svara på frågan om förenligheten mellan skolans värdegrundsprincip och Sverigedemokraternas ideologi utan också att synliggöra utifrån en aktörscentrerad motivering (Beckman, 2007:19). Ett argument för att välja en aktörscentrerad framställning, enligt Beckman, är att den ger en rikare och mer levande bild. Då min avsikt är att utifrån debatten i Jomshof-fallet beskriva värdegrundskonflikten är det av intresse att inte enbart presentera politiska budskap utan även vilka som framfört dem med avseende på idébärare (aktörer) nämligen: politiska partier, politiker, tidningar eller myndigheter som uttalat någon särskild ideologi eller ståndpunkt (a.a., 2007:17–18). I sammanhanget utgår den här studien utifrån både aktörscentrala studier där intresset är inriktat på mer eller mindre specifika aktörer, likaväl en enskild som en kollektiv, samt idécentrala studier med fokus på just idéerna (Esaiasson et al., 2007:246–24), som de är formulerade i exempelvis skolpolicyn.

2.2 Material

Materialet som textanalysen grundas på är Sverigedemokraternas offentliga dokument avseende partiprogram (2010): *Invandringpolitiskt handlingsprogram* antaget 2007 och principprogram antaget 2003 och 2005. De här offentliga dokumenten är viktiga då de handlar om principiella frågor i synen på samhället. När det gäller skolans värdegrund har hänsyn tagits till skolans styrdokument avseende skollagen (1985:1100) och skolpolicyn, lpo94. Syftet här är att synliggöra samt visa en tydlig politisk ståndpunkt formulerad i dessa offentliga styrdokument, för att signalera ett ställningstagande som kan anses vara oförenligt med varandra. Det empiriska materialet består ytterligare av en strukturerad

forskningsintervju med hjälp av en intervjumall, som finns som bilaga i slutet av uppsatsen, för att se till att intervjupersonerna svarar på relevanta och likartade frågor. Enligt Jacobsen (2008) kallas denna typ av intervjumetod för kvalitativ intervju (Jacobsen, 2008:19). Syftet här har varit att intervjua *Diskrimineringsombudsmannen*, en företrädare för någon *lärarfacklig organisation*, en *arbetsrättsjurist* och *Skolinspektionen* för att få parternas synpunkter i frågan. Jag har skickat intervjumallen till samtliga via e-mail och i två fall använt mig av kompletterande telefonsamtal. Diskrimineringsombudsmannen och Lärarförbundet lovade att de skulle svara på mina frågor, men jag har inte erhållit några svar av dem. En arbetsrättsjurist, Maja Andersson på Juristjouren har gett en kortfattad kommentar i frågan. Jag har dock genomfört en intervju med skolinspektör André Brink i Lund. Innan den genomförda intervjun med Brink påbörjades informerades jag om upplägget. Bandinspelningar gjordes och transkriberades. Jag skickade en kopia till honom för granskning med syftet att informanten själv skulle kunna göra eventuella ändringar och tillägg. Resultatet av denna intervju, som varade i cirka en timma, var enligt min uppfattning att jag fick en god uppfattning om processen, men samtidigt kan jag inte utesluta att svaren jag fick inte är relevanta i sakfrågan då dessa frågor inte ingår i skolinspektionens egentliga arbetsuppgifter. Materialet kommer också att kompletteras med Niklas Orrenius (2005) artikel, publicerad i *Sydsvenskan*. Artikeln innehåller även intervjuer, utförda av Orrenius. Den mer teoretiska delen består av material från tidigare forskning som bidrar till en sammanställning av studiens relevanta utgångspunkter. Vid utformandet av analysverktyg är det lämpligt att analysera utifrån allmänt språkbruk och tidigare forskningsinsatser (Esaiasson et al. 2007:160).

2.3 Tidigare forskning och en teoretisk introduktion

Innan begreppsdefinition av teoretiska utgångspunkter påbörjas i nästa kapitel kan det vara på sin plats att presentera några av de valda teorierna om Sverigedemokraterna och utbildningsväsendet. För att utveckla en djupare förståelse för Sverigedemokraternas position och roll i svensk politik presenterar Hellström (2010) bland annat två perspektiv utifrån den politiske teoretikern Philip Abbotts beskrivning, två olika typer av populism. Hellström menar att populism som ideologi för det första kan vara den ”som representerar ilskans konstruktiva funktion, är den populistiska ideologin ett redskap för att vitalisera och berika den representativa politiken” (a.a. 2010:88). Medan den andra ”som ilskans destruktiva kraft, utgör populism en främlingsfientlig kraft som lockar med förförlig demagogi” (a.a. 2010:88).

I sin avhandling framställer Kiiskinen och Saveljeff (2010) Sverigedemokraterna som ett RHP-parti. Författarna argumenterar för det rimliga i att definiera Sverigedemokraterna som ett RHP-parti då partiet kombinerar antipluralism, värdekonservatism och populism. I sin operationalisering av Sverigedemokraterna som ett RHP-parti utgår författarna dels från

Sverigedemokraternas kritik av det mångkulturella samhället så som det uttrycks i partiets principprogram, antaget 2003, vilket placeras in i en översiktsfigur som operationaliserar definitionen av radikal högerpopulism, dels genom en redogörelse för partiets politik och ideologi. Detta kopplas till ett antal ideologiska kärnvärden som författarna anser är gemensamma för flertalet RHP-partier. Avslutningsvis argumenterar författarna för att Sverigedemokraterna är att betrakta som ett svenskt RHP-parti. (a.a., 2010:45–67)

Med utgångspunkt i Kiiskinen och Saveljeff (2010) avhandling vill jag framförallt peka på den vikt de lägger vid sin operationalisering av Sverigedemokraterna som ett RHP-parti. Detta tillsammans med Rydgrens tes kommer att fungera både som stöd och verka styrande i min tolkning av Sverigedemokraterna som ett RHP-parti.

I sin avhandling påpekar Persson (2010) att utbildningsväsendets koppling till samhälle och demokrati kan uttryckas olika och ha nationella särdrag. I detta sammanhang särskiljer sig Sverige liksom de andra skandinaviska ländernas utbildningsväsende från andra länders, eftersom dessa utgår från en samhällskultur där det finns en starkare betoning på social rättvisa (Persson, 2010:45).

Det hävdas ofta också att det är att vara delaktig i ett av samhällets viktigaste projekt att vara lärare. Imsen (1999) betonar denna syn. Hon menar att läraren bidrar till att förmedla samhällets kultur och också ”att forma samhället genom de unga människor som på olika sätt präglas av den undervisning läraren ger” (a.a., 1999:108). Som lärare har man ett förtroende och därtill nyckeln till samhällets viktigaste skattkammare, närmare bestämt ”de barn och unga som ska lotsa samhället in i framtiden” (a.a., 1999:108).

3 Teoretiska utgångspunkter

Jag kommer att använda mig av flera olika teoretiska utgångspunkter som grund för min uppsats. För det första används begreppet ”värde” (Badersten, 2006) och ”värdegrund” som ett analytiskt verktyg för att tolka värdegrundprinciper som uttrycks i både Sverigedemokraternas och skolans styrdokument. För det andra kopplas denna tolkning till begreppet ”ideologisk populism”, (Rydgren, 2005) , som ett ytterligare analytiskt verktyg för att tolka värdegrundprincipen formulerad i Sverigedemokraternas princip- och partiprogram. För det tredje kopplar jag dessa analytiska verktyg till det ”liberala demokratiska idealet” samt till teorin avseende ”värdekonflikt” för att således kunna fånga upp flera dimensioner av den fråga jag valt att behandla.

3.1 Värde

Från ett samhällsvetenskapligt perspektiv förklarar Badersten (2006) begreppet ”värde”. Han exemplifierar och hävdar att vad verkligheten är för en empirist är detsamma som ett värde för den normative analytikern och utan detta kan ingen systematiserad kunskap utövas. Yttrandet om att något är ont eller gott, orätt eller rätt samt avskyvärt eller önskvärt tar sin utgångspunkt i ett värde, omedvetet eller medvetet. Därför kan man enkelt konstatera att ett värde talar om för våra medmänniskor vad som är bra eller dåligt, gott eller ont samt bättre eller sämre än något annat. Enligt Badersten: ”[s]ådana värden kan vara av olika slag – estetiska, sinnliga, moraliska, politiska, religiösa etc.” (a.a., 2006:21). Värdet som term kan formuleras allmänt såsom värdet av liv, rättvisa, jämlikhet, frihet, solidaritet, men också mer specifikt i egenskap av ansvarsutkrävande eller politiskt deltagande (a.a., 2006:21).

Värdegrund som begrepp används i dagligt tal vid diskussioner om bland annat skolverksamheten. I början av 1990-talet har idén om ”skolans värdegrund och uppdrag” kommit att beteckna fostranspraktik i svenska skolor. I enlighet med SOU 1992:94 tillsattes i februari 1991 en kommitté som tog namnet ”Läroplanskommittén” med uppdrag ”att lämna förslag till mål och riktlinjer för barnomsorgen och det offentliga skolväsendet (dir. 1991:9)” (a.a. 92:3), eftersom man ansåg att läroplaner i ett pluralistiskt samhälle är en viktig policy för att fastställa och legitimera såväl skolans värdegrund som mål. Därtill anges i

skollagen de grundläggande värden som ska gälla för det offentliga skolväsendet (a.a. 92:10). 1994 fick hela det svenska obligatoriska skolväsendet en gemensam läroplan, lpo94, som gäller för bland annat grundskolan. Detta var första gången dessa skolformer fick en gemensam läroplan med bland annat samma mål och värdegrund (Imsen, 1999:119). Termen ”värdegrund” kan referera till värderingar som styr den svenska skolan. Enligt Linde (2001) reserverar han termen i sitt kapitel för värderingar och deras anslutning till historia, kultur, etnicitet, religion och sociala sammanhang (a.a., 2001:12). Värdegrunden i lpo94 lyfter fram följande värden: tolerans, generositet, rättskänsla, ansvarstagande, människans egenvärde, individens frihet och integritet. Enligt de här principerna kan man utan svårighet säga att det finns en del saker som en lärare inte får göra. Linde menar att läraren inte får ”propagera för rasistiska ståndpunkter, för vissa gruppers mindre värde eller för antidemokratiska ideologier” (a.a., 2001:24). Med begreppet skolans ”uppgift/uppdrag” avses ”de synliga och avtalade förpliktelser, som skolan idealt sett har, vilket framgår av till exempel skolpolitiska dokument som lagar, läroplaner och förordningar” (Imsen, 1999:110–111).

3.2 Ideologisk populism

Eftersom Sverigedemokraternas ideologiska utgångspunkter är viktigast i analysen vill jag redan nu diskutera begreppet ”ideologi” innan vi går vidare till de kommande avsnitten. Politiska ideologier och argument formuleras i princip- och partiprogram, riksdagsdebatter och dagstidningarnas ledarsidor bl.a. med avseende på vad frihet och rättvisa är vilket i sin tur leder till strider mellan föreställningar och politiska idéer (Beckman, 2007:9). I partiprogram klargörs ideologiska dimensioner om bland annat grundvärderingar och människosyn (Beckman, 2007:27). Larsson belyser detta ytterligare och betecknar ideologi som ”en samling principer som skulle vara vägledande för det politiska handlandet. Principer är uttalanden om de viktigaste målen i politiken och om medlen att nå målen.” (Larsson, 1997:7-8) Termen idé kan enligt Bergström & Boréus (2005) betraktas som en tankekonstruktion tillika en föreställning om verkligheten och som en värdering av fenomen (a.a., 2005:149). Vidare är begreppet idé i detta sammanhang svårt att begränsa och definiera och ibland också svårt att skilja från ideologibegreppet, eftersom i en mängd ideologidefinitioner uppfattas idéer som grundläggande delar av ideologier. Denna uppsats ansluter sig dock till dem som menar att termen ideologi betyder läran om idéer eller en systematisk sammanställning av politiska ståndpunkter (Bergström & Boréus, 2005:150).

Enligt Jens Rydgrens (2005) tes betecknas RHP- partiernas ideologi som en blandning av en ”etnisk-nationalism” vilande på en ”etno-pluralistisk” och ”populistisk” doktrin. (a.a., 2005:8)

3.2.1 Etno-nationalism

Föreställningen om begreppet ”folket” har enligt Rydgren en central roll i den populistiska ideologin, däremot är det inte alltid klart vilka som ska räknas in i begreppsdefinitionen. Han menar vidare att för att kunna föreställa sig ”folket” som en homogen samling i avsaknad av interna konflikter eller skiljaktigheter utestänger populistiska rörelser vissa grupper från begreppet ”folket”; vilka ”grupper som exkluderas varierar delvis mellan olika populistiska rörelser” (a.a., 2005:13). I detta sammanhang framhålls det att ett folk och en nation hör ihop vilket ingen politik kan ändra på. Denna bild är baserad på idén om ett homogent samhälle. Till den här etnisk-nationalistiska synen räknas enbart folk som anses tillhöra den egna etniska nationaliteten, och detta i sin tur innebär att invandrare och andra etniska minoriteter exkluderas (a.a., 2005:13).

3.2.2 Etno-pluralism

Doktrinen om etno-nationalism och etno-pluralism vilar enligt Rydgren på den kulturella rasismen eller nya rasismen vilken lanserades som ett alternativ till det gamla biologiskt baserade rastänkandet. Vidare exemplifierar Rydgren med utgångspunkt från den franska vänsterns idé om skillnad ”*difference*” som ligger till grund för den multikulturella doktrinen. Denna menar att invandrare, om de så önskar, ska ha rätt till kulturen från sina ursprungs- länder. Den etno-pluralistiska doktrinen däremot betonar att varje kultur eller etnicitet bör hållas åtskild och på den plats, där den har sitt ursprung och om inte så är fallet anses det leda till att en kultur urartar och slätas ut. Den etno-pluralistiska doktrinen menar ytterligare ”att olika kulturer eller etniciteter är inkompatibla, att de inte kan förenas i fredlig samexistens” (Rydgren, 2005:17). För att kunna skapa ett fredligt samhälle krävs enligt doktrinen en etniskt homogen befolkning (Rydgren, 2005:17).

3.2.3 Radikala högerpopulistisk (RHP)

Partifamiljen som enligt Rydgren benämns *radikala högerpopulistiska partier* (RHP) definieras i andra studier med en likartad uppfattning i sin moderna form. Kiiskinen & Saveljeff utgår från Rydgrens forskning på området när de definierar RHP-partier och menar att politiken och retoriken i sådana partier utmanar den liberala demokratins principer om pluralism och tolerans. Vidare definieras partifamiljen utifrån tre beståndsdelar: *radikal, höger och populism* (a.a., 2010:46).

Utifrån politiska sammanhang har prefixet ”*radikal*” som begrepp en negativ konnotation och associeras bland annat till vänsterradikalism och vänsterextremism (a.a., 2010:46). Enligt Kiiskinen & Saveljeff används ibland

begreppet i RHP-litteraturen som synonym med extrem och ibland görs en åtskillnad mellan dem. Olika forskare påvisar olika synsätt vad gäller att beskriva vad det är som gör dessa partier radikala. Enligt Kiiskinen & Saveljeff lyfter en del fram användningen av språket som i relation till de etablerade partiernas kan beskrivas som radikal, och ”dels att partiernas politiska projekt har en underliggande drivkraft som bäst kan beskrivas som radikal” (a.a., 2010:46). De mobiliserar väljare utifrån en kombination av anti-pluralism, värdekonserveratism och populism samtidigt som de ställer sig bakom demokratin som styrelseform (a.a., 2010:47).

Frågan om vänster respektive ”höger” har sin utgångspunkt i ett partis förhållningssätt till socioekonomiska frågor. Populistiska partier anses inte ofta profilera sig på ”plånboksfrågor” (a.a., 2010:47). Detta i sin tur leder till svårigheter att placera in ett populistiskt parti på en vänster-högerskala. Med utgångspunkt från Rydgren menar Kiiskinen & Saveljeff att beskrivningen huruvida ett parti som Sverigedemokraterna är höger eller vänsterorienterat utgår från ”partiets inställning i frågor som istället kopplas till en sociokulturell konfliktdimension och inte till den socioekonomiska konfliktdimensionen” (a.a., 2010:47). Med denna dimension kan partier placera sig på en vänster- högerskala, ”där höger antyder ett auktoritärt förhållningssätt och vänster implicerar ett liberalt förhållningssätt inom policyområden såsom lag och rätt, familjen samt invandringsfrågor (Rydgren 2002a:12f),” (a.a., 2010:48).

”Populismen” syns inte bara på många olika platser och vid olika tidpunkter men också i olika former med avseende på rörelser, ledare, regimer, idéer och stilar. Populismens popularitet som begrepp är högt värderat men att säga att saker görs på ett ”populistiskt” sätt är inte att omfatta dess politiska betydelse. Om de görs på ett populistiskt sätt personifierar de ett djupare engagemang för populistiska idéer och då är det på de populistiska idéerna som vi bör fokusera (Taggart, 2000:5). Den sista beståndsdelen i begreppsdefinitionen av RHP-partier, enligt Kiiskinen & Saveljeff utgörs av partiernas populistiska inslag. Med andra ord ”partiernas sätt att skapa politik kring spänningen mellan det vanliga strävsamma folket och en maktgalen och verklighetsfrämmande elit” (a.a., 2010:48). Det framgår av begreppet populism att ”det strävsamma folket är under hot från en pågående samhällsförändring som kan komma att negativt påverka den livsvärld som det vanliga folket bebor” (a.a., 2010:48). Den populistiska ideologin, enligt Rydgren, (2005) kännetecknas bland annat av en föreställning om ”folket” som harmoniskt och homogent och en uppfattning om att ”etablissemangen” eller ”eliten” saknar kontakt med ”folket” och det är därför som politiken kan sägas ha kommit i otakt med vad vanligt folk tycker (a.a., 2005:11). Frågor avseende specialintressen tenderar att vara varierande mellan olika populistiska partier. Enligt Rydgren pekar högerpopulister huvudsakligen ut invandrare och etniska minoriteter som en grupp vilken bland annat sägs ha fått politiker att bortse från allmänintresset då politiska beslut fattas. Till skillnad från

fascistiska partier presenterar sig inte populistiska partier som antidemokratiska, de accepterar den parlamentariska demokratin (a.a., 2005:12).

3.2.4 Tillämpning

Jag menar att tillämpningen av Rydgrens tes på Sverigedemokraternas princip- och partiprogram utifrån de tre kriterierna belyser karaktärsdrag som därmed möjliggör jämförelsen med skollagen och skolpolicyn lpo94 avseende relevanta motpoler, eftersom syftet är att upptäcka politiskt känsliga olikheter mellan dessa två värden. Ytterligare kan det konstateras att också det liberala demokratiska idealet i det svenska samhället har varit en viktig beståndsdel som kan fungera som en förklaringsmodell för att förstå värdekonflikten i debatten om sakfrågan. I följande avsnitt presenteras begreppsdefinitionerna ”liberal demokrati”, och ”värdekonflikt”.

3.3 Liberal demokrati

Det liberala demokratiska idealet handlade i början om individens frihet från statligt förtryck, men kom så småningom att uppta idéer om hur medborgarna ska kunna utöva ett demokratiskt inflytande över den begränsade statens verksamhet (Premfors, et al. 2003:21–22). I korta drag är Amy Gutmanns begreppsdefinition av ”liberalismen” användbar då den fångar kärnan i vad som avses med liberal demokratin. Hon menar att liberalismen är en familj av politiska filosofier, som ger företräde till skyddet av grundläggande frihet där alla föreställningar om den liberala demokratisynen är engagerade i att försvara en uppsättning friheter: yttrandefrihet, pressfrihet och föreningsfrihet, som också stadgar rätten för alla individer. (Gutman: Stanfords hemsida, Hämtdatum, 2010-12-09). I detta sammanhang påminner Badersten (2006) om att:

Om den svenska författningen lyfter fram vissa grundläggande värden – som till exempel yttrandefrihet, organisationsfrihet och religionsfrihet – så skulle dessa värden med fog kunna användas i en normativ analys av svensk politik. Men att detta är fallet behöver inte innebära att de åsyftade värdena är absoluta, i bemärkelsen ovillkorligen eller obetingat goda. Det innebär endast, att en legitim auktoritet har gett uttryck för att dessa värden bör värnas och att det därför kan finnas anledning att beakta dem (Badersten, 2006:154).

Sammanfattningsvis kan man konstatera att den liberala demokratisynen utmärks av tolerans och pluralism där olika sociala och politiska uppfattningar tillåts att finnas till och konkurrera om den politiska makten. Grundpelaren i den liberala demokratiska ideologin handlar om individens friheter och rättigheter. Men rätten att fritt uttrycka bland annat åsikter har sina begränsningar.

3.4 Värdekonflikt

Enligt Badersten (2006) återkastar diskursen kring normativ demokratiteori bilden av ett annat dominerande förhållande, närmare bestämt konflikter mellan olika värden i samhället. Bland dessa värdekonflikter hamnar andra klassiska värdekonflikter som rättvisefrågor och frihetsfrågor och konflikter mellan frihetsfrågor och jämlikhetsfrågor. Med hänsyn till detta utgör värdekonflikter ett normativt dilemma och detta i sin tur är politikens verkliga innersta kärna, det vill säga vad politiken handlar om: ”att prioritera mellan olika, ofta oförenliga värden” (a.a., 2006:29).

4 Sverigedemokraterna

I detta kapitel presenteras en beskrivning och analys av Sverigedemokraternas värdegrundsprincip. Syftet är att åskådliggöra och konkretisera denna princip. För att skapa en förståelse mellan teori och empiri beskrivs partiets ideologiska utgångspunkter formulerade i dess princip- och partiprogram eftersom detta tydligt visar de mål som partiarbetarna gemensamt arbetar för att genomföra.

4.1 Analys av Sverigedemokraternas värdegrundsprincip

Inledningsvis står det så här i Sverigedemokraternas (SD) *principprogram*:

Sverigedemokraterna bildades den 6 februari 1988, i första hand som ett intresseparti för svenskar. Den enande faktorn var motståndet mot den förda invandringpolitiken, vilken man såg som alltför vidlyftig och därmed som ett hot mot vårt land, såväl ekonomiskt som socialt. (SD: Principprogram antaget 2005:4)

Vid första ögonkastet är det inte så enkelt att klassificera Sverigedemokraterna, eftersom det saknas enhällig klassificering av partiet inom allmänt språkbruk och tidigare forskningsinsatser. Ibland definieras partiet som ”ett rasistiskt och ’nationellt’ parti som formats inom ramen för den traditionella fascistiska rörelsen” (Larsson & Ekman, 2001:8). Medan andra i den mediala debatten, som om det vore en självklarhet, kallar partiet ”rasistiskt”, och därtill ”anklagas för att sakna respekt för alla människors lika värde, vara odemokratiskt, ha ett nazistiskt förflutet” (Uvell & Carlsen, 2010:15). En del forskare menar att Sverigedemokraterna är ”ett invandrarkritiskt nationalistiskt parti” (Hellström, 2010:31). Denna uppsats utgår från dem som menar att Sverigedemokraterna kan klassificeras som ett RHP-parti eftersom partiets politiska program och profil är baserad på en kombination av etnisk-nationalism vilande på en etno-pluralistisk doktrin, och av populism. I de kommande avsnitten kommer jag att redogöra för vilka populistiska ideologiska karaktärsdrag som understödjer uppsatsens klassificering av Sverigedemokraterna som ett RHP-parti.

4.1.1 Sverigedemokraternas etnisk-nationalistisk ideologi

Ideologi betecknas som ett uppsamlade av principer som är vägledande för det politiska tillvägagångssättet. ”Principer är uttalanden om de viktigaste målen i politiken och om medlen att nå målen.” (Larsson, 1997:7-8) I detta sammanhang innehåller Sverigedemokraternas principprogram partiets grundläggande värdegrundsprinciper. Etnisk-nationalism utgör ett framträdande inslag i Sverigedemokraternas ideologi. De etnisk-nationalistiska dragen synliggörs i partiets uttalande om ”idén om nationalstaten” och ”svenska eller icke-svenska”, då dessa förutsätter att ett folk och en nation hör ihop och att detta inte kan ändras genom politiska beslut. Tillika finns det ett inslag av etnisk eller genetisk princip i ordets innebörd. Den här bilden är baserad på idén om ett homogent samhälle där det är omöjligt att kalla en människa med annan hudfärg för svensk. En sådan människosyn, kan man konstatera, är vad rasbiologin eller rasistiska rörelser förespråkar (Rydgren, 2005:13, 17) . I SD:s principprogram kan man läsa följande:

Den nationalistiska principen bygger på idén om nationalstaten, att statens territoriella gränser ska överensstämma med de befolkningsmässiga gränserna. I sin ideala form är alltså ett sådant samhälle befolkningsmässigt homogent. De rådande omständigheterna i Sverige och i omvärlden omöjliggör att principen praktiseras till fullo. I många fall är nationerna vidare än statens territorium; så även för Sveriges del. Det lever ett betydande antal svenskar utanför Sveriges gränser, dock främst i vårt eget närområde. Dessutom lever här sedan lång tid tillbaka ickesvenska befolkningsgrupper, som till exempel samerna. (SD: Principprogram antaget 2005:5)

Citatet ovan illustrerar att fosterlandet bör bestå av en homogen enhet, av individer (Kiiskinen & Saveljeff, 2010:60). Föreställningen om begreppet ”folket” används här för att definiera denna homogena grupp som anses tillhör den egna etniska nationaliteten, och detta i sin tur innebär att invandrare och andra etniska minoriteter exkluderas (Rydgren, 2005:13; Kiiskinen & Saveljeff, 2010:60).

Nationen kan definieras i termer av en gemensam kultur. Enkelt uttryckt tillhör två människor samma nation om de delar samma kultur. Samtidigt är förhållandet mer komplext än så, beroende på vad man väljer att tolka in i kulturbegreppet. Ovan har kultur definierats såsom ”den omgivning av självklarheter, minnen och föreställningar som vi lever i och som vi är med om att forma”. För att vi ska få en mer fullständig definition av nationen, måste sådant som språk, religion, lojaliteter och ursprung tillfogas. Man ska alltså också kunna känna igen varandra såsom tillhörande samma nation. Nationen utgörs av folket och dess särart. (SD: Principprogram antaget, 2005:6)

För den svenska nationens del gäller följande: svensk är den som av sig själv och som av andra uppfattas som svensk. (SD: Principprogram antaget 2005:6)

Härmed utgör begreppsdefinitionen ”nation”, som Sverigedemokraterna talar om, upphov till en bild av nationen som ett fosterland. I enlighet med Kiiskinen & Saveljeff utgörs fosterlandet i sammanhanget av en historiskt idealiserad bild av samhället och nationen, som det såg ut förr. Vidare knyter författarna an till Rydgren och Taggart och menar att Rydgren ”uttrycker sådant som myten om det gyllene förflutna [som handlar om en] längtan tillbaka till en föreställd gemeinschaft utan konflikter och sociala problem” (a.a., 2010:59). Likartat resonemang om den mytomspunna bilden av fosterlandet beskriver även Taggart som ”heartland” (a.a., 2010:59). I detta sammanhang bör fosterlandets ”värderingar och moral bygga på folkets sunda och enkla förnuft och det extrema och/eller marginaliserade exkluderas” (a.a., 2010:60). I en sådan föreställning utgörs idealbilden av fosterlandet som ett land som bör bestå av en etniskt och kulturellt homogen befolkning.

Sammanfattningsvis går det att konstatera att Sverigedemokraterna har en nationalistisk princip där varje folk bör ha en egen nation som i sin tur är homogen, det vill säga ett samhälle med etnisk och kulturell likhet. Problemet är att svenskar är olika från norra till södra delen av Sverige. Emellertid är det inget fel att Sverigedemokraterna älskar Sverige, vilket lett till sådana principiella utgångspunkter. Men som ett populistiskt parti som identifierar sig med ett idealiserat fosterland i samhället de älskar (Taggart, 2000:2) verkar detta leda till en föreställning om att partiet ser ner på folk med en annan kultur eller hudfärg.

4.1.2 Sverigedemokraternas etno-pluralistisk ideologi

Den viktigaste faktorn i ett tryggt, harmoniskt och solidariskt samhälle är den gemensamma identiteten, vilken i sin tur förutsätter en hög grad av etnisk och kulturell likhet bland befolkningen. Av det följer att den nationalistiska principen - principen om en stat, en nation – är grundläggande för Sverigedemokraternas politik. [...]Stater med flera relativt starka kulturer inom sig har vidare tenderat att utvecklas på sådant sätt att kulturerna utblandats, och de ursprungliga kulturernas egna identiteter har sålunda utplånats. Sverigedemokraterna slår fast att det säkraste sättet att, med beaktande av respekten för mänskliga rättigheter, skydda mångfalden av kulturer är att göra det i nationalstatens form så långt det är möjligt. (SD: Principprogram antaget 2005:5)

Ovanstående citat från Sverigedemokraterna avseende ”kultur” kan sägas utgöra kärnan i partiets politik. Sverigedemokraterna är inte fascister eller rasister i traditionell mening såsom bland annat nazister, då de har tagit avstånd från detta. Liksom andra RHP-partier är Sverigedemokraterna ett utpräglat kulturalistiskt parti, vars program baseras på etno-pluralistisk nationalism och främlingsfientlighet (Rydgren, 2005:119). Partiets offentliga retorik innehåller nuförtiden inte ordet ras eller begreppet om rasers olika värde. Man talar istället

om nationsprincip, att olika etniska grupper har ”rätt” till sin egen kultur. I enlighet med ovanstående citat anser partiet att varje kultur eller etnicitet bör hållas åtskild och på sin plats, där den har sitt ursprung, och om inte så sker anses det leda till att kulturen urartar och slätas ut. Den här typen av resonemang hör hemma i den etno-pluralistiska doktrinen som också menar ”att olika kultur eller etniciteter är inkompatibla, att de inte kan förenas i fredlig samexistens” (Rydgren, 2005:17). För att kunna skapa ett fredligt samhälle krävs, enligt doktrinen, en etniskt homogen befolkning (Rydgren, 2005:17). Här framgår att partiets ”kulturbegrepp” samt synen på ”kultur” kan sägas ligga nära den biologiska rastypologin som sammanfogar utmärkande kulturella egenskaper till olika raser/folk (Rydgren, 2005:13, 17). Av dessa elementer ges invandringsfrågor det i särklass största utrymmet i Sverigedemokraternas princip- och partiprogram. I den officiella huvudlinjen i Sverigedemokraternas invandringspolitiska handlingsprogram står det bland annat följande:

Det primära målet med Sverigedemokraternas politik är att återupprätta en gemensam nationell identitet och därmed också en stark inre solidaritet i det svenska samhället. Partiet tar avstånd från mångkulturalism, rasism och läror där det etniska ursprunget räknas som det enda eller avgörande kriteriet för nationstillhörighet. [...] Med mångkultur avser Sverigedemokraterna ett samhällssystem där främmande kulturer jämställs med, eller värderas högre än, ursprungskulturen och där staten på olika sätt uppmuntrar invandrare att behålla, eller förstärka, sina ursprungliga identiteter. (Sverigedemokraternas partiprogram: Invandringspolitiska handlingsprogram, 2010:1)

Sverigedemokraterna anser att ett motsatsförhållande råder mellan ett mångkulturellt samhälle och en gemensam nationell identitet. Partiet vill ha en restriktiv invandringspolitik. För invandrare finns det då endast två alternativ: att assimileras eller att återvända till ursprungslandet. I detta sammanhang betonar etno-pluralismen att en etnisk och kulturell mångfald är något positivt som ska bevaras. Man använder sig av en pluralistisk, mångkulturell grund som dock kombineras med ett separatistiskt synsätt. Detta innebär att för bevarandet av mångkulturen i världen måste olika kulturer hållas åtskilda. Om detta står det också i den reviderade versionen av Sverigedemokraternas principprogram, som antogs vid riksårsmötet den 8 maj 2005:

Helt central för oss är också FN:s deklaration om de mänskliga fri- och rättigheterna. Partiet tar starkt avstånd ifrån diskriminering av människor på grundval av kön, religiös och politisk tillhörighet eller etnisk bakgrund. (Principprogram, 2005:4)

Detta avsnitt finns inte i den tidigare versionen av principprogrammet antaget 2003. Här menar partiet att det är villigt att ”ställa” upp” på FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och här står således två uppsättningar av till synes oförenliga värden mot varandra. Värnandet av värdena som uttrycks i FN:s konventioner och deklarationer är likartad värdena som uttrycks i skolans

styrdokument (Andersson, 2000:24). Värdena i skolans styrdokument kommer närmare att beskrivas och analyseras i nästa kapitel, kapitel 6.

4.1.3 Sverigedemokraterna som ett populistiskt parti

I enlighet med Rydgrens tes har Sverigedemokraterna sedan senare delen av nittioalet stegvis utvecklats i riktning mot ett renodlat RHP-parti, som kombinerar etnisk-nationalism, främlingsfientlighet och en etno-pluralistisk doktrin av populism. Mer grundläggande i populismen i detta sammanhang är den definition som folket får som en homogen och harmonisk grupp som står i ett motsatsförhållande till etablissemangen/eliten (Rydgren, 2005:11). Det finns emellertid populism som inte bygger på främlingsfientlighet, men främlingsfientligheten är ett vanligt inslag hos de flesta populistiska partier, som Sverigedemokraterna. Hellström försöker beskriva de två idealtypiska bilder av populism. Bland annat knyter han an till Abbots två olika perspektiv på populism, och menar i enlighet med Abbots definition att den populistiska ideologin som representerar ilskans konstruktiva funktion är ett redskap för att vitalisera och berika den representativa politiken (Hellström, 2010:88). Det andra perspektivet på populism beskrivs ”som ilskans destruktiva kraft, utgör populism en främlingsfientlig kraft som lockar med förförisk demagogi” (a.a., 2010:88). Med utgångspunkt i de ovan nämnda perspektiven kommer Hellström slutligen till frågan om vilken slags populism Sverigedemokraterna företräder? Hellström menar i sammanhanget att ”några av SD:s fränare kritiker är säkerligen benägna att placera SD i det senare facket, medan partiet nog inte hade haft något att invända mot att bli placerat i det förstnämnda” (a.a. 2010:88). Vidare menar Hellström att Abbots två olika uttryck för populism har liknande resonemang vid distinktionen mellan ”radikala” och ”extrem”. Hellström betonar att dessa perspektiv dels uttrycker populismens ambivalenta förhållande till den representativa demokratin, dels Sverigedemokraternas ”balansgång i svensk politik mellan en rumsren demokratisk position och en extrem ytterlighetsposition utanför politikens finrum” (a.a. 2010:88). Sverigedemokraternas politiska program handlar enligt Hellström om att uppvärdera den egna nationen till en homogen värdegemenskap och för att motverka det som antas äventyra samhällsgemenskapens sammanhållning leder detta till en rad ställningstaganden (a.a., 2010:81).

Sammanfattningsvis går det att konstatera att Sverigedemokraternas ideologiska utgångspunkter kan tolkas som ett nät av sammanhängande ideologiska karaktärsdrag som karaktäriserar RHP-partier. Det centrala i Sverigedemokraternas politik är bland annat ett etniskt homogent samhälle, att varje kultur eller etnicitet bör hållas åtskild eftersom de anser att mångkulturalism

leder till att en kultur urartar och slätas ut. Sverigedemokraterna menar att den ”svenska kulturen” är hotad och snart riskerar att utplånas. Vad ”svensk kultur” mer exakt är, framgår inte så tydligt i deras formuleringar. Det hävdas att ”svensk är den som av sig själv och som av andra uppfattas som svensk”. Det är den kanske inte helt lättfattliga definition som ges i partiets principprogram. I detta sammanhang kan man anta att partiet menar att endast svenskar kan skapa svensk kultur och även också alla svenska vill ha den. Och ytterligare, då det existerar kultur blandning leder detta till att den ursprungliga kulturen ointetgörs. Det som är mer tydligt i partiets budskap är de två alternativen för invandrare, att assimileras eller att återvända till ursprungslandet. Sverigedemokraternas ideologiska utgångspunkter överensstämmer därför med den idealtypiska bilden av ideologisk populism som enligt Rydgren betecknas av en blandning av etnisk-nationalism vilande på en etno-pluralistisk doktrin och av populism. Alltså kan det konstateras att Sverigedemokraterna är Sveriges ledande RHP-parti.

En del forskare menar att populistiska partier liksom RHP-partier bör betraktas som en naturlig del av den liberala demokratin (Kiiskinen & Saveljeff, 2010:31). Andra forskare lyfter istället fram hotet mot den liberala demokratin som kan spåras i den kritik RHP-partier ”riktar mot den uppsättning grundläggande rättigheter som är knutna till den enskilda individen och intimt förbundna med den liberala formen av demokrati” (a.a., 2010:33). Vidare betonar Kiiskinen & Saveljeff bland annat vikten av att skapa en icke kontextbunden och generell operationalisering av de radikala inslagen som karaktäriserar RHP-partier och här knyter författarna an till Cas Mudde som utgår från RHP-partier som uttalar sig mot den liberala demokratin. Författarna skriver:

De radikala inslagen kan enligt Mudde främst kopplas till RHP-partiers kritik mot den liberala demokratins försvar för pluralism och mångfald, principer som står i skarp kontrast till RHP-partiers monistiska värdegrund (Mudde 2007b:25; jmf Rydgren 2004:27). (Kiiskinen & Saveljeff, 2010:47)

5 Skolans verksamhet

I detta kapitel presenteras en beskrivning och analys av skolans värdegrundprincip formulerad i skollagen och i skolpolicyn, lpo94.

5.1 Analys av skolans värdegrundprincip

I skolpolicyn, den aktuella nationella läroplanen lpo94, slås fast att skolverksamheten vilar på demokratisk grund. När skollagen (SL) reviderades år 1995 fick jämställdhet, som också omfattar jämlikhetsmålen, en mer framträdande plats. Målet med jämställdhet- och jämlikhetslagen är att kvinnor och män ska ha samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla betydelsefulla områden i livet. Tillika ska människolivet vara okränkbart, individens frihet och integritet ska vara garanterade likaså principen om alla människors lika värde. I synnerhet uttrycks de svenska övergripande målen för skolan i paragraf 2 i 1 kap. av skollagen från 1985, ”de sista två punkterna tillkom 1997” (Imsen, 1999:119; Isaksson, 2006; jfr med bilaga 4).

Verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. Särskilt skall den som verkar inom skolan

1. Främja jämställdhet mellan könen samt
2. Aktivt motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiskt beteende (SL, 1985:1 100, 1 kap § 2, pl-2).

Utgångspunkten här är respekt för demokratin och alla människors lika värde, jämlikhet, jämställdhet, ekologisk förståelse och tolerans. Vilket i sin tur innebär att verksamheten i skolan ska utformas i överensstämmelse med dessa grundläggande demokratiska värderingar. Den 23 juni 2010 utfärdade riksdagen ett beslut om en ny skollag (2010:800). Den nya skollagen kommer att gälla från och med den 1 juli 2011. Därmed upphävs den nuvarande skollagen (1985:1100) från och med 1 juli 2011. Den nya skollagen är tydligare i jämförelse med den nuvarande, bland annat när det gäller syftet och lika tillgång till utbildning oavsett kön och etnisk tillhörighet. Den nya skolreformen i skollagen omfattar även reformer i läroplanen. Men när det gäller skolans värdegrund och demokratiska uppdrag, såsom principen om allas lika värde, respekt, solidaritet och elevers rätt

till inflytande, är de delarna av läroplanen oförändrade i jämförelse med lpo94. Den nya läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet kommer att kallas för "Lgr" och kommer också att gälla från och med den 1 juli 2011.

5.2 Analys av skolpolicyn lpo94

I den aktuella skolpolicyn, lpo94, ser man bland annat att det i läroplanens grundläggande värden betonas att demokratin är grunden för skolverksamheten och att de demokratiska värdena utgår från bestämmelser i skollagen (1985:1100). Det uttrycker också i läroplanen att det inte är tillräckligt att enbart förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värderingar utan man ska också förmedla kunskaper om demokratiska arbetsformer samt förbereda eleverna så att de kan bli nyttiga och självständiga människor i hem och samhälle (lpo94, 2009:5, 14). Jämställdhet och jämlikhet är en del av de grundläggande demokratiska värdena som lyfts fram i lpo94, som idéer och ideal som präglar svensk skolas utformning. Enligt lpo94 är det de värdena som skolan ska gestalta och förmedla. Det är med andra ord det grundläggande liberala idealet om individens friheter, rättigheter och skyldigheter som står i centrum. Under rubriken "*Förståelse och medmänsklighet*" står det:

Skolan skall främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse.[...] Ingen skall i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder eller för annan kränkande behandling. Tendenser till trakasserier och annan kränkande behandling skall aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser. (lpo94, 2009:3)

Skolan har följaktligen en skyldighet att bemöta främlingsfientlighet och intolerans inom skolans verksamhet. Vidare står det om individernas förmåga att leva med de värden som skapar en kulturell mångfald:

Ett internationellt perspektiv är viktigt för att kunna se den egna verkligheten i ett globalt sammanhang och för att skapa internationell solidaritet samt förbereda för ett samhälle med täta kontakter över kultur- och nationsgränser. Det internationella perspektivet innebär också att utveckla förståelse för den kulturella mångfalden inom landet. (lpo94, 2009:6)

Värdegrundens fastställda demokratiska värden tjänar till att lägga grunden för etiska, pluralistiska samtal med hänsyn till människors lika värde som ideal, enligt Zackari & Modighs tolkning av värdegrunden utifrån demokrati- och pluralistiskt perspektiv. De menar en sådan tolkning av värdegrunden blir viktig så att värdegrunden också skall kunna tillämpas i ett mångkulturellt samhälle (a.a.,

2002:69). Begreppet ”mångkulturalism” enligt Skolverket (2000a) innebär ”att många kulturer i realiteten också skall få utrymme och påverkansmöjligheter. Mångkulturalism handlar om att kulturer möts och i kommunikation lär av varandra och integreras. Det handlar inte om att olika kulturer skall kunna leva sida vid sida, utan tillsammans.” (Skolverket, 2000a:33) Utan kommunikation med varandra kan olika grupperingar leda till utanförskap och segregation där de kulturella och religiösa identiteterna förstärks ännu mera på ett sätt som motarbetar integration (a.a., 2000a:33).

I lpo94 uttrycks bland annat att kommunerna och rektorer i synnerhet har ett åläggande. Enligt lpo94 har rektorn det övergripande ansvaret för att skolan som helhet inriktas på att nå de nationella målen, eftersom rektorn har rollen som den pedagogiska ledaren och chef över lärare och övrig personal i skolan. Rektorn i skolan bär ansvaret att se till att skolpolicyn implementeras. Vidare finns fastställda riktlinjer för lärare. Den anger bland annat att läraren ska:

- klargöra och med eleverna diskutera det svenska samhällets värdegrund och dess konsekvenser för det personliga handlandet,
- öppet redovisa och diskutera skiljaktiga värderingar, uppfattningar och problem, (lpo94:9).

Utifrån dessa riktlinjer kan man konstatera att det finns en del saker som en lärare inte får göra, nämligen att ”propagera för rasistiska ståndpunkter, för vissa grupper mindre värde eller för antidemokratiska ideologier” (Linde, 2001:24). Det hävdas ofta att det är att vara delaktig i ett av samhällets viktigaste projekt att vara lärare. Läraren bidrar till att förmedla samhällets kultur och också ”att forma samhället genom de unga människor som på olika sätt präglas av den undervisning läraren ger” (a.a., 1999:108). Som lärare har man ett förtroende och därtill nyckeln till samhällets viktigaste skattkammare, närmare bestämt ”de barn och unga som ska lotsa samhället in i framtiden” (a.a., 1999:108). Enligt Imsen är det detta som gör att lärargärningen står i en särställning vad gäller ”krav på personlig integritet, förmåga att förstå andras situation och medvetenhet om lärarens ansvar i förhållande till samhället” (a.a., 1999:108). När Imsen försöker sammanfatta en del aspekter av lärarens yrkesetik knyter hon an till Ekholm. Ekholm i sin tur anser bland annat att lärarens åsikt om eleven kan vara avgörande för elevens framtid. Han hävdar att ett så viktigt yrke som läraryrket borde vara inramat av yrkesetiska regler, liksom de flesta yrken som framstår med tydlig professionalitet, yrkesetik som utvecklats av de yrkesverksamma själva (a.a., 1999:436). Sådana yrkesetiska principer har också utvecklats av Lärarförbundet och Lärarnas Riksförbund där de fastslår ”att lärare i sin yrkesutövning ska skydda varje individ mot skada, kränkning och trakasserier” (Lärarförbundet, 2006:10).

Sammanfattningsvis kan man konstatera att skolan är en institution med flera olika aktörer där rektorn har en avgörande betydelse. Kommunerna ansvarar för själva genomförandet medan skolan tillsammans med hemmet utgör förmyndarskapet över eleven. Detta tar sig formen av en implementeringskedja som vid varje etapp ska verka på ett demokratiskt sätt där de sista tre leden – skola, hem och elev – spelar den centrala rollen. Utgångspunkten för all skolpersonal och lärare utgår bland annat utifrån att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och det svenska samhällets värdegrund. Detta för att ge alla elever likvärdiga möjligheter att utvecklas oberoende av kön eller etnisk tillhörighet, så att de sin tur kan bli nyttiga och självständiga människor i hem och samhälle. Värdegrunden i läroplanerna uttrycks dels i allmänna beskrivningar, dels som mål och riktlinjer. Mål och riktlinjer fastställer att skolan ska förankra, förmedla och gestalta demokratiska värden. Detta i sin tur innebär att alla handlingar och beslut i skolan bör överensstämja med grundläggande demokratiska värderingar (Skolverket, 2000a:15). Utifrån de värderingarna fastställs bland annat kravet att skolan ska sträva efter att varje elev respekterar andra människors egenvärde och tar avstånd från förtryck, kränkande behandling och även vikten av att förstå andra människors situation (Skolverket, 2000a:16).

De demokratiska värden som betecknas ”värdegrund” i skolans styrdokument är samhällets värdegrund, som också skall genomsyra hela skolans verksamhet. Enligt Anderson är skolans styrdokument klagörande på den punkten. I läroplanerna förklaras det vilka de värden är som är viktiga för skolans värdegrund. De grundläggande värdena liksom alla människors lika värde, människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet bland annat, likaså begrepp som kulturell mångfald, förståelse för andra, trygg identitet, medmänsklighet, delaktighet, och ”kampen för alla dessa värden skall bidra till att bilda värn mot intolerans, rasism, främlingsfientlighet, mobbning” (Anderson, 2000:185). Vidare menar Anderson att när man tänker på samhällets och skolans värdegrund aktualiseras en rad begrepp, relevanta verktyg inom vetenskap, utbildning och samhällsdebatt: jämlikhet och likvärdighet, demokrati, tolerans, rättighet och rättvisa, acceptans och frihet bland annat (Anderson, 2000:192). Dessa begrepp är enligt Anderson ”stenar i samhällsteoretiska byggen av förklaringsmodeller på kunskapsområdet värdegrund” (Anderson, 2000:185; jfr Linde, 2001:24).

5.3 Demokrati i skolan

Zackari & Modigh (2002) hävdar att skolan inte kan vara värdeneutral. Därför måste all utbildning bygga på en moralisk grundhållning och se individen i varje människa och en ”medmänsklig skola måste alltid och aktivt värna om vissa

värden” (a.a., 2002:6). De anser att skolan bör undervisa om demokrati, skyldigheter och rättigheter, samt om alla människors lika värde. Allt detta handlar om värdegrunden. Därtill är det inte nog att enbart undervisa om värdegrund, etik och moral. Värdegrunden måste också prägla hela förskolan och skolans verksamhet. Vidare exemplifierar författarna:

Vi vill lyfta fram demokrati som ett övergripande värde, en överideologi, emot vilka övriga angivna värden i läroplanerna skall förstås och tolkas. Man kan vara demokrat och dessutom konservativ, liberal eller socialist, men man kan inte vara nazist.
(Zackari & Modigh, 2002:39)

Vidare, vad gäller kulturella friheter och rättigheter förklarar Zackari & Modigh att även om villkoren för att praktisera kulturella friheter och rättigheter i skolan bör öka, har de också en gräns. De här värdena ska skyddas enligt författarna ”och ses som något positivt i sig så länge de inte kränker eller hämmar någon annan” (a.a., 2002:72). När det gäller skolans uppdrag enligt Anderson (2000) är den indoktrinerande, rasism skall bekämpas och yttrandefriheten är begränsad. Styrdokument är alltid styrande. Med värdegrunden vilande ”på demokrati, pluralism och respekten för människors lika värde – har skolan fått den etiska kompass, som skolan behöver för att undvika eller ta ställning till blindskären” (a.a., 2000:27).

I sin avhandling påpekar Persson (2010) att utbildningsväsendets koppling till samhälle och demokrati kan uttryckas olika och ha nationella särdrag. I detta sammanhang särskiljer sig Sverige liksom de andra skandinaviska ländernas utbildningsväsende från andra länders, eftersom dessa utgår från en samhällskultur där det finns en starkare betoning på social rättvisa (Persson, 2010:45). Vidare utgår Persson från Karen Seashore Louis beskrivning av tre demokratiformer vilka han även anser överensstämmer med Bernsteins former av rättigheter med koppling till utbildning. Hur de tre demokratiformerna kopplas till utbildning beskrivs på följande sätt:

- Demokrati som individuell möjlighet (liberal demokrati)
- Demokrati som social möjlighet (demokratisk socialism)
- Demokrati som deltagande (participatorisk demokrati)

(Persson, 2010:46)

Persson menar att dessa tre former av demokrati kan ses som kompletterande delar i ett helhetsperspektiv och att man inte enbart ska fästa sig vid de ideologiska riktningarna. I detta sammanhang innehåller de svenska läroplanerna också element från alla tre ideologierna (a.a., 2010:46). Han påpekar vidare att den svenska skolans uppdrag vad gäller utbildning och fostran av barn och elever regleras i ett antal lagar och förordningar. ”Lagar och förordningar beslutas av regering, riksdag eller sådan statlig myndighet som äger rätt att utfärda förordning för skolans område” (a.a., 2010:46). En sådan myndighet är alltså Skolverket. I

styrdokumenten krävs det att kommunen har en egen skolplan och att skolorna har egna lokala arbetsplaner som trots detta i praktiken är statens. (a.a., 2010:46) I nästa kapitel presenteras intervjuerna i syfte att försöka få en tolkning av experter i sakfrågans debatt.

6 Tolkning av experter avseende åsiktsfrihet i relation till skolans värdegrundprincip

I detta kapitel presenteras ett empiriskt illustrationsexempel av värdegrundskonflikten med hjälp av experternas tolkning. Jag vill härmed försöka skapa en djupare förståelse kring hur åsiktsfrihetsfrågor behandlas i relation till värdegrundprincipen i skolans verksamhet när det gäller en profilerad Sverigedemokrat som undervisar samhällskunskap då en del elever vill ha bort honom från undervisningen.

6.1 Intervju med en Skolinspektör

Vid min intervju med skolinspektör, Andrés Brink (Intervju 1) förklarade han bland annat att Skolinspektionen är en tillsynsmyndighet. När jag frågade hur de ser på tolkningen av gällande lagar vid den redan nämnda värdegrundskonflikten sade Brink att Skolinspektionen som myndighet inte tar ställning i frågan. Brink hävdade dock att man måste göra skillnad på den professionella rollen där man förväntas implementera de lagar och regler som finns och rollen som medborgare och privatperson då man har rätt att exempelvis vara organiserad i ett parti och ha personliga politiska åsikter.

När jag frågar om en Sverigedemokrat som är lärare eller en religiös fundamentalist som gör propaganda ute då eleverna ser och hör honom skulle kunna påverka elevens lärandesituation svarar Brink såhär:

... Det här har inte myndigheten syn på men det är klart att om läraren sätter betyg på felaktiga grunder till exempel blir det ju så klart i första hand rektorn som bör rätta till det. Om det skulle vara så att rektorn inte gör något åt det kan eleven överklaga ...

Brink fortsätter:

Rent principiellt, det du beskriver, vi går inte in på en detalj regleringar om enskilda lärarens undervisning. Vi har ingen tillsyn över det. Utan vi ifrågasätter i första hand rektorn eftersom rektorn måste se till att de gällande lagarna och förordningarna följs.

Jag expanderar frågan ytterligare och frågar vad som händer om exempelvis rektorn inte gör någonting åt fallet. Då hänvisar Brink till DO och förklarar vidare:

Den här typen av rasistisk diskriminering på grund av ras, etnicitet eller religion kanske är den vanliga liksom det som du beskriver. Det är ju då att det handlar om en enskild person de kan anmäla det till oss men vi kommer att lämna vidare till diskrimineringsombudsmannen. Vi har ingen rätt till sådant fall och det är diskrimineringsombudsmannen som har tillsyn i ett sådant fall.

Mot slutet av intervjun tar jag upp frågan om Jomshof-fallet när det gäller värdegrundskonflikten och att en del elever ville ha bort honom från undervisningen. Informanten säger att Skolinspektionen inte har tillsyn i frågan, men att eleverna såklart måste följa de ordningsregler som finns på skolan. Om eleverna till exempel har en protestlista eller skriver insändare till en tidning, det tycker Skolinspektionen ingenting om, därför att det inte rör sig om undervisningen på det sättet. Informanten fortsätter:

Jomshofs rättigheter har vi ingen tillsyn över. Det vi har själva tillsyn över är undervisningens genomförande. Detta handlar inte om skolans interna genomförande utan en arbetsrätlig fråga.

Maja Andersson, jurist (Intervju 2) kommenterar följande, i frågan:

... Kort kan jag bara nämna att yttrandefriheten för lärare brukar tolkas som att läraren får uttrycka en politisk åsikt så länge han eller hon redogör för att det är en personlig åsikt. Då anser man inte att skolpoliticyn krockar med det (givet att inte åsikten är hets mot folkgrupp som ju är brottsligt) ... (Intervju 2).

6.2 Jomshof-fallet

I det här avsnittet diskuteras Jomshof-fallet i Niklas Orrenius (2005) artikel där han även genomförde intervjuer i frågan.

Richard Jomshof som en aktiv Sverigedemokrat har varit ledamot i Karlskrona kommunfullmäktige och ansvarig utgivare för partitidningen SD-Kuriren. I sin artikel ”Sparkad för sina åsikter” publicerad i *Sydsvenskan* skriver Niklas Orrenius (2005) att när Jomshof var lärare på Lerbäcksskolan i Lund stormade det på Sydsvenskans insändarsidor. Där bråkade föräldrarna med varandra och på Postis försäkrade en del elever att Jomshof var en bra lärare. Till slut lät rektorn motvilligt Jomshof stanna på skolan fram till slutet av terminen.

Då Jomshof inte kunde fortsätta jobba på Lerbäcksskolan fick han jobb på Procivitas, ett privat gymnasium i Växjö. I december 2004 började Smålandsposten att skriva om Jomshof som vid den tidpunkten hade jobbat i två och ett halvt år på Procivitas. Enligt Orrenius skriver Smålandsposten som rubrik:

”Ledande Sverigedemokrat lärare på gymnasium i Växjö”. När artikeln kom ut hävdade rektorn, Johan Kåberg, att man inte kan säga upp en människa på grund av hans eller hennes politiska åsikter, eftersom det är förbjudet enligt grundlagen. Däremot hävdade rektorn ytterligare något som förebåda vad som skulle hända. Rektorn markerade också med tanke på rapportering i massmedia att om det såg ut att bli ett problem för skolan i sammanhanget skulle man tänka till. Under julhelgen tänkte Procivitas ledning till och skolans vd Peter Connée bestämde att Jomshofs vikariat inte skulle förlängas. Enligt Orrenius tror Connée att Jomshofs politiska åsikter var orsaken till att Jomshof inte visade sig ha allas förtroende.

Hans åsikter fällde honom också i Karlskrona våren 2002, när han började ett vikariat på af Chapmangymnasiet. Och när han senare sökte jobb på Vägga-skolan i Karlshamn fick han inte jobbet.

Under tiden hände något. Lessebo komvux i Småland behövde en SO-lärare och rektorn för skolan blev jätteglad att en behörig och erfaren lärare som Jomshof ville ha jobbet. Enligt Orrenius händer följande innan Jomshof kommer på intervju: rektor ringer upp Jomshof och hävdar att de har fått reda på vem han är och att han därmed inte behöver komma.

I det följande påvisar Orrenius också att Jomshof är den ansvarige utgivaren av partitidningen SD-Kuriren som principfast skyller våldtäkter och brottslighet på islam och ”det mångkulturella samhället”. Han menar vidare att tidningen inte tvekar att sätta rubriker såsom ”Ännu en afrikan bakom överfallsvåldtäkt i Karlstad” som exempel.

När Orrenius intervjuade Bengt Landfeldt svarade han att alla lärare har en privat uppfattning, och att när en lärare ska anställas bör politisk uppfattning inte heller vägas in för då kopplar man kompetensen till åsikten. Landfeldt är värdegrundsexpert på Myndigheten för skolutveckling i Stockholm. Likartat resonerar Hans Persson, tidigare skolchef i Malmö och numera ordförande för rektorernas organisation Skolledarna. Enligt Orrenius poängterar Persson att den rektor som avslutar ett kontrakt med en lärare på grund av dennes åsikter är ”ute på väldigt djupa vatten”. Däremot menar Persson att det är obestridligt att se upp om man vet att en lärare tillhör ett extremparti. Eftersom läraren måste visa att han inbegriper allas lika värde-principen samt respekt för andra kulturer. Då Orrenius frågade hur det blir om Richard Jomshof visar respekt för andra kulturer i sin lärarroll, men inte gör det på sin fritid, svarade Persson så här:

Då finns det anledning att se upp. Som rektor måste man hålla en väldigt koll på detta. Men vi har åsiktsfrihet, och så länge läraren i sitt yrke inte sprider värderingar i strid med skolans har vi i princip inte med det att göra, säger Hans Persson. (Orrenius (2005:6).

7 Slutsats

Utifrån analysen ovan har jag besvarat frågeställningen om hur konflikten ser ut mellan Sverigedemokraternas värdegrundprincip och värdegrundprincipen i skollagen/skolpolicyn. Syftet har varit att utreda, beskriva och analysera dessa två värden genom att jämföra ett antal värdegrundprinciper som kan tänkas vara avgörande vid en jämförelse. Vidare tänker jag sammanfatta och klargöra vad uppsatsens slutsats kan tänkas betyda inom ramen för forskningsfältet.

Resultatet från analysen av Sverigedemokraternas princip- och partiprogram visar att anti-mångkulturalism är tydligt förekommande i Sverigedemokraternas princip- och partiprogram, ett ideologiskt karaktärsdrag som är av central betydelse för RHP-partier. Detta visar att Sverigedemokraterna är att betrakta som ett RHP-parti. Denna begreppsbestämning av partiet skapar ett kunskapsunderlag som är till nytta vid jämförelsen. Det går även att konstatera att Sverigedemokraterna är det ledande RHP-partiet i Sverige med en ideologi som betecknas av en blandning av en etnisk-nationalism vilande på en etno-pluralistisk doktrin och av populism. I partiets princip- och partiprogram uttrycks det tydligt att partiet tagit avstånd från mångkulturalism. Partiet framhåller att varje kultur eller etnicitet bör hållas åtskild och på den plats där den har sitt ursprung och menar att kulturblandning anses leda till att en kultur urartar och slätas ut. Sverigedemokraterna menar vidare att för att kunna skapa ett fredligt samhälle krävs ett etniskt homogent samhälle. För invandrare finns det inte fler än två alternativ: att assimileras eller att återvända till ursprungslandet. Genom en analys av de ovan nämnda ideologiska utgångspunkterna som är formulerade i Sverigedemokraternas princip- och partiprogram kan det konstateras att dessa står i motsättning till värdegrundprincipen som uttrycks i skolans styrdokument.

Vid ett studium av skolans värdegrundprincip framgår det tydligt att ett mångkulturellt Sverige anses berika den svenska kulturen. Därför har det jämlikhetspolitiska målet fått en allt mer framskjuten plats i skolans verksamhet. Detta syns genom skolans styrdokument avseende skollagen, skolpolicyn, lpo94. De jämlikhetspolitiska målen formulerade i skollagen och skolpolicyn lpo94 ger en tydlig illustration till vilka idéer och ideal som präglar svensk skolas värdegrundprincip. Detta ger en tydlig bild av Sverige som ett mångkulturellt samhälle och detta anses vara värden och normer som är viktiga att föra vidare till nästkommande generation. I skolans värdegrund och uppdrag uttrycks kravet på individen att leva i förenlighet med och förstå de värden som vilar i begreppet kulturell mångfald. Ett internationellt perspektiv är grundläggande för att kunna se den egna verkligheten i ett globalt sammanhang och för att skapa internationell

solidaritet i ett samhälle med täta kontakter över kultur- och nationsgränser. I sin tur innebär detta att en förståelse bör utvecklas för den kulturella mångfalden inom landet. Utifrån det perspektivet är det också viktigt att många kulturer i realiteten skall få plats och möjlighet att påverka. I detta sammanhang handlar mångkulturalism om att kulturer möts och i kommunikation lär av varandra samt integreras. Det handlar inte om att olika kulturer skall kunna leva sida vid sida, utan tillsammans. Där olika kulturer har möjlighet att kommunicera med varandra utan att leva i isolerade grupperingar som kan leda till utanförskap och segregation, vilket i sin tur kan leda till att kulturella och religiösa identiteter förstärks än mera på ett sätt som motarbetar integration. Här står sålunda två värdegrundprinciper med till synes oförenliga värden mot varandra.

Slutsatsen är därför att en tydlig värdekonflikt existerar i synen på ett mångkulturellt samhälle vid ett studium av och jämförelse mellan Sverigedemokraternas ideologi, formulerad i deras princip- och partiprogram, och de åsikter som uttrycks i skollagen och i skolpolicyn lpo94.

Jomshof-fallet som används som ett empiriskt exempel har varit en uppmärksammas fråga i den samhällspolitiska debatten. Protesterna handlade inte om Jomshofs professionella kompetens utan om att han är en profilerad Sverigedemokrat. Eleverna som protesterade menade att Jomshof på sin fritid manifesterade sådana värden som stod i motsats till skolans värdegrundprincip. Utifrån min analys har Jomshof som medborgare och privatperson rättighet att vara organiserad i ett parti och ha personlig apolitiska åsikter, vilket bör betraktas som en naturlig del av det liberala demokratiska idealet.

Med hänsyn taget till ovanstående resonemang blir debatten kring Jomshof-fallet intressant då han både var en profilerad Sverigedemokrat och samhällskunskapslärare. Det leder till en ideologisk diskurs på flera olika nivåer. Jomshof som lärare får uttrycka en politisk åsikt så länge han redogör för att det är hans personliga åsikt. Då kontrasterar inte hans åsikt med skolpolicyn; givet att hans åsikt inte är hets mot folkgrupp. Här går det att konstatera att det förekommer svårigheter då rektorn, som bär ansvaret att se till att skolpolicyn implementeras, både måste slå vakt om åsikts- och yttrandefrihet och samtidigt slå vakt om att skolan i sig inte är värdeneutral och därmed se till att skolpolicyn implementeras enligt beslutsfattarnas intentioner.

Det hävdas i analysen, med hjälp av experternas tolkning av frågan, att när en lärare ska anställas bör man inte väga in politisk uppfattning eftersom man då riskerar att koppla kompetens till personliga åsikter. Däremot är det obestridligt att man behöver se upp om man vet att en lärare tillhör ett radikal-/extremparti.

Detta eftersom det då blir ännu viktigare att läraren måste visa att han/hon förstår principen om allas lika värde samt visar respekt för andra kulturer.

Avslutningsvis går det att konstatera att Jomshof som profilerad Sverigedemokrat och lärare hade lyckats skilja sin professionella roll, där han förväntades implementera de lagar och regler som fanns, med sin roll som medborgare och privatperson. Eftersom Jomshof hade rättighet, i enlighet med de liberala demokratiska principerna, att vara organiserad i ett parti och ha privata politiska åsikter, förvandlades detta till en svår situation för skolans rektor med tanke på att det inte förekom några bevis som kunde styrka att han någonsin uttalat sig kränkande eller rasistiskt i sin professionella roll. Å andra sidan kan man kanske konstatera att det inte var lämpligt att Jomshof fick undervisa i samhällskunskap som förespråkare för och medlem av ett RHP-parti och att det kan vara förståeligt om det fanns elever som kände olust över att bli undervisade av en lärare med så uttalat radikala åsikter.

8 Referenser

Primärmaterial

Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, *Lgr* (Gäller 1 juli 2011)

Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, *lpo94* (Den aktuella läroplanen).

Lagtexten: *Skollagen* 1985: 1 100 (Den aktuella skollagen)

Lagtexten: *Den Nya Skollagen*, 2010: 800 (Gäller 1 juli 2011)

Sverigedemokraternas partiprogram, 2010: *Invandringspolitiskt handlingsprogram: Antaget vid riksårsmötet den 19 maj 2007.* (<http://sverigedemokraternaspartiprogram.wordpress.com/2010/08/23/sverige-demokrat...>) Hämtdatum: 2010-12-01.

Sverigedemokraternas *Principprogram 2003*: Antaget av riksårsmötet den 4 maj 2003. (erhållen av kopia genom beställning av reproduktion ur UB:s samlingar), 2010-12-02.

Sverigedemokraternas *Principprogram 2005*: Antaget av riksårsmötet den 4 maj 2003. Ändringar av programmet antogs vid riksårsmötet den 8 maj 2005: <http://sverigedemokraterna.se/vara-asikter/principprogram>). Hämtdatum: 2010-12-01.

Intervju

Intervju 1= Andrés Brink vid Skolinspektionen Lund avdelning i Lund, genomfördes 2010-11-02.

Intervju via e-mail

Intervju 2= Maja Andersson, rådgivare: Hemsida: www.juristjouren.se. 2010-12-15

Intervju 3= En facklig företrädare inom Lärarnas Riksförbund: E-post: kansli@lararforbundet.se. Telefon, växel: 08-737 65 00

Intervju 4= Diskrimineringsombudsmannen: E-post: do@do.se. Telefon, växel: 08-120 20 700

Böcker

Andersson, Bo, 2000. "Vad är värdegrund? Eller Vad skulle den kunna vara? I: Bo Andersson, (red.): *Samhällets demokratiska värdegrund: En fråga om mångfald, olikhet men lika värde*. Göteborgs universitet: Rapport 1 från Värdegrunden.

Andersson, Bo, 2000. "Värdegrunden, Förintelsen och det kommunikativa handlandet. Tankar utifrån skolans styrdokument och några teorier" I: Bo Andersson, (red.): *Samhällets demokratiska värdegrund: En fråga om*

- mångfald, olikhet men lika värde*. Göteborgs universitet: Rapport 1 från Värdegrunden.
- Badersten, Björn, 2006. *Normativ Metod: Att studera det önskvärda*. Denmark: Studentlitteratur
- Beckman, Ludvig, 2007. *Grundbok i idéanalys: Det kritiska studiet av politiska texter och idéer*. Stockholm: Santérus Förlag
- Bergström, Göran, & Kristina Boréus, (red.), 2005. *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Denmark: Studentlitteratur.
- Esaiasson, Peter, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson & Lena Wängnerud, 2007. *Metodpraktikan: Konsten att studera Samhälle, Individ och Marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Hellström, Anders, 2010. *Vi är de goda: Den offentliga debatten om Sverigedemokraterna och deras politik*. Finland: Tankekraft Förlag.
- Imsen, Gunn, 1999. *Lärarens värld: Introduktion till allmän didaktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Jacobsen, Jan Krag, 2008. *Intervju: Konsten att lyssna och fråga*. Malmö: Studentlitteratur.
- Larsson, Reidar, 1997. *Politiska ideologier i vår tid*. Sjätte upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, Stieg & Ekman, Mikael (2001). *Sverigedemokraterna – Den Nationella Rörelsen*. Stockholm: Ordfront Förlag.
- Linde, Göran, 2001. ”Om texter i etikens fält: Läroplaner i den svenska skolan”. I Göran Linde, (red.): *Värdegrund och svensk etnicitet*. Lund: Studentlitteratur.
- Premfors, Rune, Peter Ehn, Eva Haldén & Göran Sundström, 2003. *Demokrati & byråkrati*. Lund: Studentlitteratur.
- Rydgren, Jens, 2005. *Från skattemissnöje till etnisk nationalism: Högerpopulism och parlamentarisk högerextremism i Sverige*. Lund: Studentlitteratur
- SOU 1992:94. *Skola för bildning*. Huvudbetänkande av Läroplanskommittén. Stockholm 1992.
- Taggart, Paul, 2000. *Populism – Concepts in the Social Sciences*. Buckingham: Open University Press.
- Teorell, Jan & Torsten Svensson, 2007. *Att fråga och att svara: Samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Liber.
- Uvell, Markus & Erik Meier Carlsen, 2010. *Folkhems populism: Berättelsen om Sverigedemokraternas väljare*. Timbro.

Broschyr

- Lärareförbundet, 2006. *Att motarbeta nazism och rasism i skolan*: (<http://www.lararforbundet.se>): Hämtdatum: 2010-12-09.

Uppsats

- Isaksson, Britt-Marie (2006). *Hur strukturen påverkar utfallet: En studie av genuspedagogers implementering av jämställdhets- och genusfrågor i nio kommuner*. D-uppsats, Statsvetenskap. Luleå tekniska universitet:

Institutionen för Industriell ekonomi och Samhällsvetenskap: Avdelning för Samhällsvetenskap.

Tidningar/Tidskrifter

Bülow, Hans, 2010. ”Rektor anställer – inte politiker”. Sydöstran. Publicerad 2010-02-20: <http://www.sydostran.se/index.83565--2-1.html>. Hämtdatum: 2010-12-07

Orrenius, Niklas: ”Sparkad för sina åsikter”. *Sydsvenskan*: Publicerad 16 oktober 2005 16.06, Uppdaterad 19 september 2006 15.23: <http://www.sydsvenskan.se/sverige/article123330/Sparkad-for-sina-asiikter.html>. Hämtdatum: 2010-10-30.

Vetenskapliga artiklar och rapport

Kiiskinen, Jenny & Sigrid Saveljeff, 2010. *Att dansa i otakt med väljarna: Socialdemokraternas och Moderaternas strategiska bemötande av Sverigedemokraterna*. Malmö: Malmö Högskola.

Persson, Lars, 2010. *Pedagogerna och demokratin: En rättssociologisk studie av pedagogers arbete med demokratiutveckling i förskola och skola*. Lund: Lunds universitet.

Skolverket, 2000a. *En fördjupad studie om värdegrunden: om möten, relationer och samtal som förutsättningar för arbetet med de grundläggande värdena*. Dnr 2000:1613.

Skolverket, 2000b. *Med demokrati som uppdrag: En temabild om värdegrund*. Ödeshög: Strategisk Dialog AB.

Zackari, Gunilla, & Modigh, Fredrik, 2002. *Värdegrundsboken: Om samtal för demokrati i skolan*. Stockholm: Skolverket. (www.skolverket.se)

Internet/Elektroniska källor

Gutmann, Amy, 2010: Stanford: <http://prelectur.stanford.edu/lecturers/gutmann/>. Hämtdatum: 2010-12-09.

Skolinspektion: <http://www.skolinspektionen.se>

Skolverket: <http://www.skolverket.se>: Hämtdatum: 2010-12-09.

9 Bilaga 1 Intervjufrågor

Bakgrund

Jag är studerande vid Statsvetenskapliga institutionen, vid Lunds universitet som skall skriva magisteruppsats med utgångspunkt i demokratifrågor och värdegrundfrågor, med andra ord teorin om den grundläggande demokratiska värdegrunden på skolverksamheten med avseende på yttrandefrihetslagen kontra skollagen/skolpolicyn när det gäller en aktiv Sverigedemokratlärare som undervisar samhällskunskap/historia då en del elever vill ha bort honom från undervisningen. I sammanhanget är min ambition att undersöka hur skolinspektion tolkar konflikten i yttrandefrihetsgrundlagen när det gäller yrkesförbud, åsiktsfrihet och föreningsfrihet kontra skollagen samt den verksamma läroplanen lpo94 i sådant fall och hur man kan förklara dilemman/konsekvenserna i elevens lärande situation på skolan.

Intervjufrågor till Skolinspektionen

Denna intervjumall rör frågor kring tolkningen av konflikten i yttrandefrihetsgrundlagen med avseende på yrkesförbud, åsiktsfrihet och föreningsfrihet kontra skollagen samt skolpolicyn, lpo94 och hur skollagen/lpo94 fallit ut, eller inte fallit ut, i praxis och varför. Och ytterligare om hur man kan förklara dilemman/konsekvenserna i elevens lärande situation i sammanhanget.

1. Vad är din arbetsuppgift?
2. Skolinspektionen, Lunds avdelning i Lund är ansvarig för 62 kommuner? Hur kontrollerar ni kommuner om de följer de lagar och de aktuella läroplanen lpo94 med avseende på jämställdhets-/jämlikhetsmålen samt främlingsfientlighet på skolan?
3. Hur kontrollerar ni jämställdhet och jämlikhetsmålen på skolan?
4. Vilken tolkning är aktuellt när det gäller tolkningen av konflikten i yttrandefrihetsgrundlagen med avseende på yrkesförbud, åsiktsfrihet och föreningsfrihet kontra skollagen samt skolpolicyn, lpo94 med avseende på en aktive lärare som är Sverigedemokrat eller religiös fundamentalist som arbetar som lärare?
5. När en Sverigedemokratlärare eller religiös fundamentalist gör propaganda ute och uttrycker sig främlingsfientlig att han kommer göra så och så då hans

invandrarelev ser och hör honom och dagen efter står läraren framför eleven och undervisar, men läraren på skolan propagera inte om sina åsikter. Kan det påverka elevens lärande situation?

6. Ifall rektorn inte gör någonting åt fallet därtill när eleven vill ha hjälp av läraren, han prioriterar andra med svenska rötter, eller när det förekommer bråk brukar läraren säga att det är den eleven som började och skriv det på sin rapport till rektorn. Om sådan förekommer är det ett fall för diskrimineringsombudsmannen eller vems?

7. För åtta år sedan, i Karlskrona protesterar och hotar en del elever och de ville ha bort Rikard Jomshof från samhällskunskap undervisningen eftersom han var en aktiv Sverigedemokrat var det förenlig med de demokratiska värdegrunden?

8. Finns någon utvärdering som skolinspektionen/kommuner/enskilda skolor har genomförts i sådant fall med avseende på konsekvenserna i elevens lärandesituation?

9. Vad kan vara konsekvenserna i elevens lärandesituation och den grundläggande demokratiska värden?

10. Finns någon mer som du anser behöva utveckla ytterligare eller lägga till i sammanhanget?

10 Bilaga 2 E-post Intervjufrågor

E-post intervjufrågor som skickades till Juristpunkten, Gratisjuristerna, Juristjouren, Kansliet, Lärarförbundet och Diskrimineringsombudsmannen

Hej!

Jag är magisterstudent vid Statsvetenskapliga institutionen, vid Lunds universitet som forska kring värdegrundskonfliktfrågor när det gäller en aktiv Sverigedemokratlärare som undervisar på skolan då en del elever vill ha bort honom från undervisningen. Min ambition är att undersöka kring tolkning av gällande lagar i frågan, när det gäller konflikten med avseende på yttrandefrihet, yrkesförbud, åsiktsfrihet och föreningsfrihet kontra skollagen/skolpolicyn, och hur skollagen/skolpolicyn fallit ut, eller inte fallit ut, i praxis och varför. Jag skulle vara tacksam om du/ni kunde ta dig/sig tid att svara på nedanstående frågor och mejla till: michaelfaal@hotmail.com.

Er/era svar kommer att vara mycket värdefull i min magisterexamen arbete; Tack i förhand.

Med vänlig hälsning,
Michael Faal.

Här nedan är frågorna jag skulle vilja ha er hjälp med att svara:

1. Vad är din arbetsuppgift?
2. Vilken tolkning av lagar är aktuellt när det gäller en aktiv Sverigedemokratlärare som undervisar på skolan då en del elever vill ha bort honom från undervisningen eftersom hans värdegrund anses vara främlingsfientlig?
3. Vad gäller när en aktiv Sverigedemokrat partiarbetare söker anställning på skolan?
4. Hur tolkar man lärarens åsiktsfrihet eller föreningsfrihet med hänsyn till elevens lärande situation och med avseende på främlingsfientlighet och diskriminering?
6. För åtta år sen, i Karlskrona protesterar och hotar en del elever som ville ha bort Rikard Jomshof från samhällskunskap undervisningen eftersom han var en aktiv Sverigedemokrat, vilken tolkning av lagen är gällande i detta sammanhang?

7. Bör han undervisa som lärare?
8. Vad skulle eleverna kunna göra eftersom de inte ville ha honom som lärare?
9. Rikard Jomshof hävdar att han var utsatt för yrkesförbud, strider hans avskedande med den grundläggande demokratiska värdegrunden i Sverige?
10. Finns där liknade fall som ni har tagit del av eller som hamnade på domstol? Om ja, hur har ni löst fallet eller hur har domstolen löst fallet med avseende på yttrandefrihet bland andra kontra skollagen/skolpolicyn?
11. När lärare eller skolans personal uttrycker sig främlingsfientlig mot en elev eller elever, vilken tolkning av lagen är gällande?
12. Finns någon mer som du/ni skulle vilja utveckla ytterligare i sammanhanget?

11 Bilaga 3 Förslag till statsbudget för 2002 (sidan 68)

PROP. 2001/02:1 UTGIFTSOMRÅDE 16

Förslag till statsbudget för 2002

Utbildning och universitetsforskning

PROP. 2001/02:1 UTGIFTSOMRÅDE 16

Regeringen har tidigare, bl.a. i regeringens skrivelser 1996/97:112 och 1998/99:121, markerat värdegrundsfrågornas betydelse och vidtagit särskilda åtgärder för att stödja och stimulera arbetet i förskolan, skolan och vuxenutbildningen. Regeringen följer upp och utvärderar effekterna av insatserna hösten 2001. Resultatet av utvärderingen skall ligga till grund för fortsatta insatser att stärka arbetet med de grundläggande demokratiska värderingarna.

Särskilda satsningar på jämställdhet

En demokratisk syn på flickors och pojkars lika värde skall genomsyra hela skolans verksamhet för att motverka könsojämlikhet och segregering och främja jämställdhet mellan könen.

Regeringen avser att ge Skolverket i uppdrag att ta fram lärande exempel på hur skolor och kommuner, i samverkan med olika organisationer och myndigheter, arbetar med jämställdhet och social och etnisk mångfald. Syftet är att främja och intensivifiera skolornas och kommunernas jämställdhetsarbete.

För att stärka och stödja skolornas kunskap och kompetens avser regeringen att avsätta medel för att utbilda pedagogiskt kvalificerade resurspersoner i jämställdhet och genuskunskap.

Målet är att det år 2004 skall finnas minst en utbildad lärare/pedagog i varje kommun. Dessa resurspersoner skall arbeta med jämställdhetsfrågor i den pedagogiska praktiken för att höja kvaliteten och öka måluppfyllelsen inom detta kunskapsområde. De båda nationella värdegrundscentrummen vid Göteborgs universitet och Umeå universitet/Ersta Sköndal högskola (VGC) kommer att anlitas för detta ändamål.

Sex och samlevnad

Sex- och samlevnadsundervisningen får inte tillräckligt utrymme i skolans verksamhet. Skolverkets kvalitetsgranskning 2000 visade att brist på samordning och ledning av kunskapsområdet innebär att barn och unga inte får en likvärdig utbildning inom detta område. Regeringen vill betona att undervisning i sex och samlevnad är lika viktig för båda könen och för alla elever. För 2001 avsatte regeringen medel för kompetensutveckling av rektorer och skolledare i bl.a. värdegrund. Skolverket genomför nu i samverkan med rektorsutbildningen en ny kompetensutveckling. Den vänder sig även till förtroendevalda och förvaltningschefer. Kompetensutvecklingen avser läroplanernas värdegrundsuppdrag och övergripande mål samt de områden, enligt regeringens uppdrag, som bl.a. avser etniskt och sexuellt relaterad mobbning samt homofobi. Regeringen anser att insatserna för kompetensutveckling inom detta område bör fortsätta. Det är viktigt att dessa frågor sätter diskussioner om identitet, relationer och maktfrågor snarare än biologi i centrum och utgår från elevernas egna frågor och erfarenheter.

Elevvård

Elevvård och skolhälsovård har kommit alltmer i skymundan i diskussionen om skolans målpuppfyllelse. För att kartlägga och föreslå förbättringar inom dessa områden tillsattes Elevvårdsutredningen som i maj 2000 lämnade sitt betänkande Från dubbla spår till Elevhälsa (SOU 2000:19). Regeringen avser att under hösten 2001 i en proposition redovisa sin syn på elevvårdens, skolhälsovårdens och specialpedagogikens inriktning och utveckling.

Elev- och föräldrainflytande

Information utgör en viktig förutsättning för att elever, föräldrar och vuxenstuderande skall kunna utnyttja möjligheterna till inflytande i skolan. Regeringen har därför uppdragit åt Skolverkets kvalitetsgranskningsnämnd att genomföra en nationell kvalitetsgranskning avseende *Information till barn, elever och föräldrar samt vuxenstuderande*. Sedan 1996 pågår en försöksverksamhet med lokala styrelser med föräldramajoritet inom grund- och särskolan. Sedan 1997 pågår även en försöksverksamhet med lokala styrelser med elevmajoritet inom gymnasieskolan och kommunal vuxenutbildning. Försöksverksamheterna har förlängts till och med den 30 juni 2003. Cirka 250 grundskolor och ca 40 gymnasieskolor

deltar i försöksverksamheterna. Skolverket har låtit följa upp erfarenheterna av försöksverksamheten som generellt är positiva. Statskontoret har nyligen fått i uppdrag att kartlägga och analysera varför så få skolor deltagit.